

МАМЛАКАТИМИЗДА VA ХОРИЈИЙ ДАВЛАТЛАРДА МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ YO'NALISHIDAGI OLIB BORILGAN ILMIY TADQIQOTLAR

G`aybullayeva Nozima

Navoiy viloyati Uchquduq tuman 2- DMTT Jismoniy tarbiya yo`riqchisi

Salimova Tursunoy Fazliddin qizi

Navoiy viloyat Uchquduq tumani 12-sonli DMTT Tarbiyachi

Sa`dullayeva Zebo Zoyirovna

Navoiy viloyat Uchquduq tumani 12-sonli DMTT Tarbiyachi

Savriyeva Zarnigor

Navoiy viloyat Uchquduq tumani 12-sonli DMTT Tarbiyachi

Annotatsiya: O'zbekistonda maktabgacha ta'lim xizmatlari bozorini yuqoridagi uchta omil bo'yicha rivojlantirish maqsadida davlat tadbirkorlarga nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini tashkil etish uchun davlat-xususiy sheriklik asosida katta imtiyozlar beradi. 2017 yilga nisbatan davlat va xususiy maktabgacha ta'lim tashkilotlari soni 2018 yilda 363 taga etdi, 741 ta davlat-xususiy sheriklik shartnomasi imzolandi.

Kalit so`zi: bolaning, tasavvurlari, haqiqatni, to'ldiradi, Ijodiy o'yinlar, o'yinda amaliy, taassurotlari, borliq, hayotdagi.

Maktabgacha ta'lim xalqaro bozorining umumiy ko'rsatkichlarining statistik tahlili o'tkazildi. Natijalar. O'zbekistonda maktabgacha ta'lim bozorini rivojlantirish uchun quyidagi muhim omillarga e'tibor qaratish lozim:

1. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari sonini ko'paytirish.
2. Maktabgacha ta'lim xizmatlari turini ko'paytirish.
3. Maktabgacha ta'lim xizmatlari bozorida sof raqobat muhitini shakllantirish.
4. Ota-onalarning maktabgacha ta'lim xizmatlari sifatidan qoniqishini oshirish.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim xizmatlari bozorini yuqoridagi uchta omil bo'yicha rivojlantirish maqsadida davlat tadbirkorlarga nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini tashkil etish uchun davlat-xususiy sheriklik asosida katta imtiyozlar beradi. 2017 yilga nisbatan davlat va xususiy maktabgacha ta'lim tashkilotlari soni 2018 yilda 363 taga etdi, 741 ta davlat-xususiy sheriklik shartnomasi imzolandi. To'rtinchi fikrni tushuntirish uchun ota-onalarning maktabgacha ta'lim sifatidan qoniqishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan omillarni aniqlash va kelajakda maktabgacha ta'lim tizimida buni hisobga olish kerak. Bolani maktabgacha tarbiya bilan qamrab olishda ota-onalarning ta'lim sifatidan qoniqishining muhimligini hisobga olgan holda, butun dunyo bo'ylab maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ota-onalarning qoniqishi bo'yicha ko'plab tadqiqotlar o'tkazildi. Tadqiqotlar shuni

ko'rsatadiki, ko'plab rivojlangan mamlakatlar erta bolalik ta'limi samaradorligini oshirmoqda. Masalan, 2014 yilda iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot Tashkilotining (OECD) maktabgacha ta'lim dasturlarida 3-5 yoshdagi bolalarni qamrab olish darajasi 85% ni tashkil etdi. Shu sababli, bolalarni maktabgacha ta'lim bilan to'liq qamrab olish uchun nafaqat maktabgacha ta'lim tashkilotlari sonini ko'paytirishga, balki otionalarning maktabgacha ta'lim sifatini qondirishga ham ko'proq e'tibor qaratish lozim. Tadqiqotimizning asosiy maqsadi yosh bolalarning qobiliyatlarini o'z vaqtida aniqlash va ularni keyingi rag'batlantirish tizimini joriy etishdir. Bunday tizim kelajakda bolalarning qobiliyati va kasbga yo'naltirish bo'yicha kasb tanlash jarayonini osonlashtiradi. Bizning fikrimizcha, kasbga yo'naltirish bo'yicha ishlar maktabgacha ta'lim bosqichida amalga oshirilishi kerak va o'rta ta'lim tizimida shunga muvofiq ta'lim berish maqsadga muvofiqdir. Marketing tushunchalarida individual yondashuv iste'molchilar ehtiyojlarini qondirishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, ta'lim sohasining uzluksizligi va uzluksizligini, shuningdek, maktabgacha ta'lim xizmatlari bozorini rivojlantirishda xorijiy tajribadan foydalanishni ta'minlash muhimdir. Natijalarni qo'llash sohasi. Tadqiqot natijalaridan chet el tajribasi asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim xizmatlarining yangi turlarini yaratishda foydalanish mumkin. Xulosa. Rivojlangan mamlakatlarning maktabgacha ta'lim xizmatlarini O'zbekiston ta'lim tizimiga samarali joriy etish maktabgacha ta'lim bozorini yanada rivojlantirishga va mamlakatda sof raqobat muhitini shakllantirishga olib keladi. Ushbu rivojlanish mamlakatda ta'lim tizimining uzluksizligi va uzluksizligi, shuningdek, global ta'lim xizmatlari bozoriga kirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Ta'lim sifatini boshqarish va nazorat qilish, uzluksiz ta'lim tizimini to'la boshqarish tizimlarini shakllantirish hamda tadbiq qilish - davlat ta'limi siyosati, hozirgi zamon talabi ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Ta'lim sifati ustuvorligi ta'lim siyosatining yadrosi sifatida maktabgacha ta'lim tashkilotidan boshlab, ta'lim tizimining barcha bosqichlarida boshqaruvning samarali mexanizmlarini yaratish muammosini nihoyatda dolzarb qilib qo'yadi. Maktabgacha yoshdagi bolaning har tomonlama rivojlanishi, unda "komil inson" asoslarini shakllanishi va yuzaga kelish davri - noyob davr deb belgilanganligi tufayli maktabgacha ta'lim, ayniqsa muhim rol o'ynaydi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti bozor munosabatlari sharoitida sifatni ta'minlovchi ta'lim tashkiloti sifatida namoyon bo'lishi ham o'rganilmoqda. Shunday vaqtda o'ziga xos xususiyatlarini bilmasdan bunday sharoitda ta'lim sifatini takomillashtirish konsepsiyasini yaratish mumkin emas.

Maktabgacha ta'lim tizimini uning sifatiga muvofiq modernizatsiyalashning tahlili quyidagilar o'rtasidagi bir qator ziddiyatlarni namoyon qildi:

- maktabgacha ta`lim tashkilotlarining ijtimoiy belgilangan maqsadlarga erishish usul va vositalarini tanlash doirasidagi bir talay huquq va vakolatlari hamda ularni amalga oshirishning ilmiy- asoslangan mexanizmi mavjud emasligi;
- maktabgacha ta`lim tashkilotida shaxs va jamiyatning sifatli ta`lim olishga ehtiyoji va kutayotgan natijasi, talablarini qondirish uchun sharoit yaratishga qo`yiladigan talablar hamda real amaliyotning haqiqiy holati;
- ta`lim sifatini boshqarishga ijodiy yondashuvdan foydalanish zaruriyati hamda maktabgacha ta`lim tashkilotlari rahbarlarida sifatni boshqarish obyektini tizimli ko`ra bilish mavjud emasligi tufayli ta`lim jarayonining alohida tomonlariga lokal ta`sir amaliyoti;
- maktabgacha ta`lim tashkilotlarida ta`lim sifatining zarur darajasini ta`minlash maqsadida faoliyat va rivojlanish jarayonlarining o`zaro aloqalarini o`rnatish zaruriyati hamda maktabgacha ta`lim pedagogik tizimlarini asosan ular ega bo`lgan potensialni qo`llab-quvvatlash va erishilgan natijalarni saqlab qolishga yo`naltirish;
- ta`lim sifatini obyektiv baholash zaruriyati hamda tegishli baholash texnologiyalarning yetarlicha ishlab chiqilmaganligi.

Insoniyat o`z taraqqiyoti mobaynida har biri o`z alohida xususiyatlariga ega bo`lgan bir necha davrlarni bosib o`tdi. Sivilizatsiya taraqqiyotining u yoki bu davrining o`ziga xosligini belgilovchi ustuvor belgi sifatida "inson - inson" va "inson - tabiat" tizimlaridagi munosabatlar maydonga chiqadi.

Tadqiqot yo`nalishidagi mamlakatimizda va xorijiy davlatlarda olib borilgan ilmiy tadqiqot ishlari, tajribalar tahlili sifatga yo`naltirilgan maktabgacha ta`limning maqsadli funksiyalari quyidagilardan iborat ekanligini e`tirof etish imkonini berdi:

Birinchi, salomatlikni asrovchi funksiya, bolalarning jismoniy va ruhiy rivojlanishi jarayoni ularning yosh va shaxsiy xususiyatlarini hisobga olib tashkil etilishda va amalga oshirilishda namoyon bo`ladi, shuningdek, bola vujudining aniq ekologik va ijtimoiy muhitda barqaror hayotchanligini saqlashga yo`naltirilgan bo`ladi;

- Ikkinchi - rivojlantiruvchi funksiya, ta`lim jarayonining "madaniyatli kishi" asosini shakllantirishga qaratilganligidan iboratdir, bu "...bolaning aqliy, ma`naviy va jismoniy layoqatlarini to`laqonli" ("Bola huquqlari to`g`risida konvensiya", 29-modda) rivojlantirishda barcha bolalarga teng dastlabki shart-sharoitni ta`minlash (BMT konvensiyasi) bilan to`la bog`liqdir;
- Uchinchi - tuzatuvchi funksiya, bolalarning jismoniy va ruhiy rivojlanishidagi kamchiliklarni malakali tuzatishni amalga oshirish bilan bog`liq;
- To`rtinchi - bola yoshi rivojlanishning yangi bosqichiga o`tishida uzviylikni ta`minlash funksiyasi.

Maktabgacha ta`lim tashkilotlarida ta`lim jarayoni sifati va samaradorligini ta`minlashga yo`naltirilgan prinsiplarga quyidagilar kiradi:

- barcha asosiy yo`llar bo`yicha bolaning to`laqonli rivojlanishini ta`minlash prinsipi;

- bolaning yosh va shaxsiy salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun maktabgacha ta'limning o'zini-o'zi qoplashi prinsipi;
- ta'lim jarayonini amaliy tashkil etish prinsipi, u yetakchi va o'ziga xos bolalar faoliyat turlarining o'zaro bog'liqligiga, bola rivojlanishining amaliy asoslarini predmetli boyitishni taqozo qiluvchi zaruratga asoslanadi;
- maktabgacha ta'limning shaxsga qaratilganlik tavsifi;
- bola tomonidan ijtimoiy-madaniy tajribani ijodiy "o'zlashtirishni" ta'minlash prinsipi, u ijodiy faoliyatni shakllantirish vositalarini "ishga solishni" nazarda tutadi;
- ularni amalga oshirish maqsadlari va vositalarining birligi prinsipi.

Maktabgacha ta'lim sifati - natija haqida bola shaxsini rivojlantirish nuqtai nazaridan bolalar quyidagi shaxsiy natijalarni qanday egallaganiga qarab so'z yuritish mumkin: tizimli tabaqalanadigan malakalilik:

- til malakasi, bolaning o'z fikrlari, istaklari va niyatlarini nutq vositasida va nutqsiz vositalarda erkin ifodalashni nazarda tutadi;
- ijtimoiy malaka, har bir insonga oliy qadriyat sifatida yondashishni, uning o'ziga xosliklari va manfaatlarini tushunish mahoratini, uning hissiy holatidagi o'zgarishlarni payqashni, vaziyatga qarab muloqot usullarini tanlashni o'z ichiga oladi;
- intellektual malaka, o'z maqsadiga erishish uchun bolaga yangi xatti-harakatlarini ijro etishga va ularni bajarishga yordam beruvchi umumiy intellektual faoliyatni shakllanganligini nazarda tutadi;
- jismoniy malaka, bolaning o'z yosh darajasiga mos keluvchi turli harakat turlarini egallaganligini ko'rsatadi;
- ixtiyorivlik. bola tomonidan qoidalar va me'yorlarga muvofiq o'z xatti-harakatini boshqarish ko'nikmasida namoyon bo'ladi;
- mustaqillik. kundalik hayotda va ishda paydo bo'ladigan turli vazifalarni bola tomonidan kattalarning yordamisiz mustaqil kun tartibiga qo'yish va hal qilishni ta'minlaydi;
- mas'uliyat. "mumkin" va "mumkin emas", "yaxshi" va "yomon", "xohlayman" va "kerak" o'rtasida tanlov vaziyatida paydo bo'ladi;
- tashabbuskorlik. bolaning o'z istaklariga javob beruvchi o'yinlarni, samarali faoliyat turlarini tashkil etishga urinishda va ularga o'z tengdoshlarini jalb qilish mahoratida ifodalanadi;
- ijodkorlik. ish jarayonida paydo bo'ladigan hamda o'z originalligi va variativligi bilan ajralib turuvchi yangi mahsulot yaratishda namoyon bo'ladigan turli muammolarni ijodiy hal qilishga bolaning layoqatini ko'rsatadi;
- xatti-harakat erkinligi. bolaning ijtimoiy qabul qilingan qoidalar va taqiqlarga rioya qilishini taqozo etuvchi harakat va faoliyat yo'nalishi, ular o'rtasida quyidagi to'rttasi eng muhim hisoblanadi: o'zgaga, o'zingga, tabiatga, boshqa odamlar yasagan narsalarga ziyon yetkazma;

- xavfsizlik. bolada o`z xatti-harakatlarining oqibatlarini his qilish va ko`ra bilish layoqati borligi bilan tavsiflanadi, bu unda me`yor, ehtiyotkorlik tuyg`ularining shakllanishi bilan bog`liq;

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, maktabgacha ta`limning vazifalari: bolalarni xalqning boy milliy, madaniy-tarixiy merosi va ma`naviy axloqiy jihatdan tarbiyalash, bolalarda milliy vatanparvarlik xislarini shakllantirish, maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim olish ehtiyojini, o`qishga intilish moyilliklarini shakllantirib, ularni muntazam ravishda ta`lim jarayoniga tayyorlash, bolalarning tafakkurini rivojlantirish, o`zining fikrini mustaqil va erkin ifodalash malakalarini shakllantirish, bolalarning jismoniy va ruhiy sog`ligini ta`minlashdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. Karimov I.A. (2018) Yuksak ma`naviyat-yengilmas kuch.T.: "Ma`naviyat", 33-bet.
2. Qilichova M.X.(2021)Maktabgacha ta`lim va tarbiya sohasida amalga oshirilgan islohotlarning mazmun-mohiyati./ "Ta`lim tizimida fan, innovatsiya va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. Jizzax. 325-bet.